

DOROTHE ENGELBRETSDATTER (1634-1716)

Barokkdiktingen i tvillingrikene Danmark/Norge hadde flust av klagende, gråtende og sukkende poeter; de hadde stormer, ildebrander, forlis og forbrytelser å besvære seg over. Vi kjenner knapt navnene på de fleste av dem, og i dag virker produktene deres både banale og lite formfullendte. Det meste er det jo også rent innholdsmessig vanskelig å interessere seg for. Men en eneste, delvis fordi hun var noe så sjeldent som en kvinnelig dikter – og i følge Kristian Elster d.y. nettopp fordi hun var den mest tårevåte av dem alle – har fortsatt en viss plass i litteraturhistorien. Elster skriver: "Ufattelig for oss er denne dames berømmelse, Kingo og Petter Dass hyldet henne, hun blev regnet med blant de store salmediktere, og hennes samlinger... var overmåte populære. Fire av hennes salmer er opptatt i Landstads salmebok". Holberg hørte med til beundrerskaren, i hans Bergensbeskrivelse heter det at "Bergen har hatt det å berømme seg av som ingen dansk og ingen norsk by kan vise, nemlig at den har produsert den største poetinne som de nordiske riker har hatt, nemlig den kjente Dorothea Engelbrekt Dotter".

Dorothe (eller fire andre varianter) Engelbretsdatter (eller fem andre varianter) ble født i Bergen, bodde i slutten av tenårene tre år i København og ble 18 år gammel gift med presten Ambrosius Hardenbeck i Bergen, der hun levde resten av sitt liv. Med presten fikk hun ni barn, og hun overlevde dem alle. Holberg kunne fra sin barndom huske henne som et spesielt innslag i bybildet på grunn av hennes spektakulære frisyre.

Det var etter dagens begreper ikke stor poesi Dorothe skrev, men den var "inderlig", og hun var altså uhyre populær både i Norge og Danmark. Bøkene kom igjen og igjen i nær sagt uendeligheter av opplag både på 1600- og 1700-tallet.

Når vi synes hun har en selvsagt plass i vår oversikt, er det mest på grunn av den bibliofile interessen. Tross de mange – og sannsynligvis ikke bare ganske små – opplagene bøkene kom i, er det svært sjelden noen kommer på markedet. Originalutgaven av "Siælens Sang-Offen", trykt av Michel Thomesøn i Christiania i 1678 – er totalt forsvunnet, det samme er piratutgaven (annenutgaven med Thomesøn som utgiver), mens den legitime annenutgaven fra 1681 så vidt vi vet kjennes i bare tre eksemplarer. Her gjelder det å ha samlerøynene med seg! En fyldig bibliografi finnes i Dorothe Engelbretsdatter: Samlede skrifter, 2. opplag, 1999, Aschehoug, opprinnelig utgitt i to bind av Kristian Valkner i 1955 og 1956.

DOROTHE ENGELBRETSDATTERS FØRSTEUTGAVER OG MANGE SENERE:

- 1678: Siælens Sang-Offen. Trykt av Michel Thomesøn i Christiania. Denne er totalt forsvunnet, og vi kan ikke gjengi originaltittelen. Her kan bare henvises til neste utgave.
- [1680]: Siælens Sang-Offen. Piratutgave med Michel Thomesøn angitt som utgiver. Er også borte.
- [1680]: Siælens Sang-Offen Indeholdende Gudelige Sange paa de Fornemste Fester tillige med andre sær Himmelske Sange, saa og om Syndernis Forladelse og Fortrøstning paa Guds Naade Mod Fortuilelse og Utaalmodighed, Verdens Omskiftelse og de Fortrædeligis Tunger: Trøst mod Døden og Dommen og glæden for de Udvalde efter dennem begge: Aften- og Morgen-Sange i Talled 36, Item Morgen- og Aften Sucke Enfoldelig ved Guds Naade sammensat af den Der Er Dig Høye Himmel-Gud som sin Siælis Brudgom al Ære og Tieniste skyldig. Kiøbenhavn (u.å.).
Denne utgaven ble utgitt av Christian Cassube uten tillatelse fra forfatteren. I Ballhausen/Johansen: Thesaurus Librorum Danicorum II er det oppgitt at den inneholder 42 sanger, 6 sanger er satt inn som et tillegg til den første utgaven. Dette er ikke registrert i tittelen ovenfor, som er gjengitt etter B.N. Men sidetallet på 268 er identisk. Om opplaget vet vi at Cassube gjorde mye ut av han var blitt "frarøvet 40 Exemplariers Defecter", så det totale antallet kan ikke ha vært stort. Om Cassube virkelig tjente noe på sin piratutgave er vel et spørsmål.
Dorothe var rasende fordi "it glubsk, vanartig uforskammed Menniske... for slem Vindings Skyld" hadde trykt hennes verk uten å spørre henne, og i forordet overdrar hun rettigheten til nye opplag til "den Erlig, Achtbar Mand Christian Geerdtson", jfr nedenfor [til 1681-utgaven](#).
- 1681: Siælens Sang-Offen Indeholdende Gudelige Sange paa de Fornemste Fester tillige med andre sær Himmelske Sange, saa og om Syndernis Forladelse og Fortrøstning paa Guds Naade Mod Fortuilelse og Utaalmodighed, Verdens Omskiftelse og de Fortrædeligis Tunger: Trøst mod Døden og Dommen og Glæden for de Udvalde efter dennem begge: Aften- og Morgen-Sange i Talled 42, Item Morgen- og Aften Sucke Enfoldelig ved Guds Naade sammensat af den Der Er Dig Høye Himmel-Gud som sin Siælis Brudgom all Ære og Tieniste skyldig. Nu anden gang aff Authore forbedret og til Trycken Befordret aff Christian Geersøn. Kiøbenhavn Aar 1861.
- 1684: I 1684 utkom en 4. utgave i København, uten anført trykker og med 37 sanger.

1685: I 1685 ga Christian Geersøn ut det 5. opplaget, "dog kun tredie gang med Authors Ville", noe som tyder på at også utgaven fra 1684 på sett og vis var en piratutgave, selv om trykningstillatelsene var med. Hvor mange sanger denne utgaven inneholdt, vet vi ikke.

På 1700-tallet utkom Sang-Offer i København disse gangene, med noe avvikende tittel og (sannsynligvis, vi har ikke gått dypt ned i dette) med litt forskjellig antall sanger: 1717(?), 1722, 1724, 1727, 1736, 1743, 1749, 1770 og 1782.

1685: Taare-Offer Gudelige Siæle til Underviisning, der vil vide hva Poenitentz is Fagter formaar. Somt effter Trøst og Taare-Kilden, simpelt udsat paa Vers for en Liebhaber aff Poesi, og kommen fra et sørgende Gemyt der stunder til Himmelen fra Verden. Den Enlige Døer Som Altid Haster Bort. Med Kongl. Maytt. seer Privilegio Paa Christian Geerzøns Bekostning. Kiøbenhavn Aar 1685.

Tittelen på dette verket ble etter de første opplagene i 1685, 1686 og 1699* forandret til "Aandelige Sang- og Taare-Offer". Iflg. B. N. er 7. opplag utkommet "straks efter 1700", dette kan være utgaven fra 1706, som er "Nu paa ny oplagt og formeered". Samme år kom en annen utgave "Nu anden Gang Paa ny oplagt og formeered". Det kom også en utgave i 1714, og verket er tatt inn i mange av de utgavene som foreligger av Sang-Offer, i hvert fall de som kom på 1800-tallet.

Småtrykk:

Mange av Dorothes salmer utkom som småtrykk på 8 sider, blant annet "Tvende aandelige Psalmer", "Tvende Ny Aandelige Psalmer", "Tvende meget smucke Aandelige Ny Psalmer", "Tvende skiønnee Aandel. Sange" og lignende. Mange av dem ble utgitt anonymt. Vi regner det som temmelig usannsynlig at noen av disse eksisterer lenger, men henviser spesielt interesserte til Bibliotheca Norvegica og til Dorothe Engelbretsdatter: Samlede skrifter, 1999.